

РОЗВІДКИ КНИЖНИКА
СИМЕОНА

Петро Кралюк

Олександр
Красовицький

•
**МЕТУШНЯ
НАВКОЛО
ПРЕСТОЛУ**
•

Детектив
з часів Київської Русі

Харків
«ФОЛІО»
2024

Симеон,
близько 25 років,
мандрівник, книжник

Руян,
близько 50 років,
слуга Симеона, варяг,
колишній княжий дружинник

Леонтій,
понад 40 років,
купець, ватаг купецької валки

Борис Володимирович,
близько 30 років,
князь

Святослав Володимирович,
близько 30 років,
князь

Ростислав,
близько 40 років,
бирич

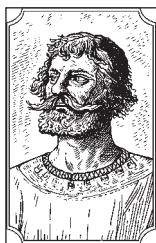
Живослава,
близько 20 років,
знахарка-чарівниця

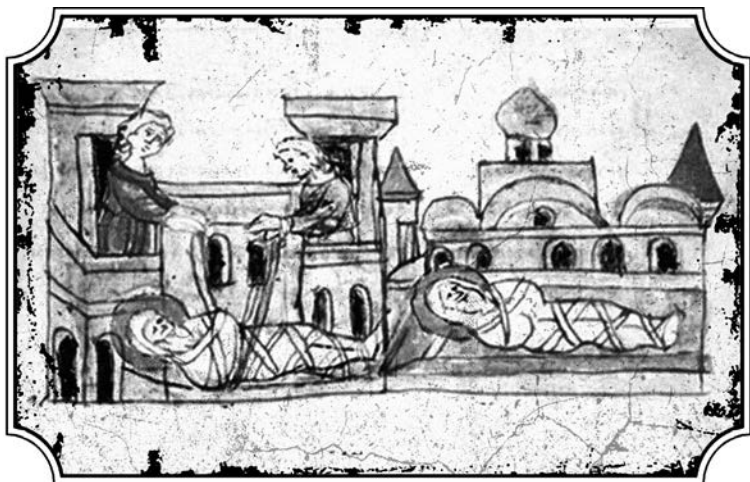
Предслава Володимирівна,
близько 25 років,
княжна

Вовчий Хвіст,
понад 50 років,
воевода

Радомир,
близько 30 років,
дружинник

Розділ перший,

де розповідається про те, як мертве тіло князя Володимира спорядили в Берестові й повезли ховати до Києва, як Симеон читав над ним Псалтир, як відспівували померлого в церкві Успіння Пресвятої Богородиці, чи то Десятинній, і хто прийшов на панахиду

Симеон сів на коня. Повільно їхав у бік княжого палацу в Берестові. Там мертвий князь Володимир. І живий священник Анастас¹ – духовний опікун київського правителя.

¹ Анастас Корсунянин – священник, один зі сподвижників князя Володимира, який допоміг йому здобути Херсонес. Відігравав помітну роль у християнізації Русі в кінці X – на початку XI ст. Був настоятелем церкви Успіння Пресвятої Богородиці, чи то Десятинної церкви, – головного християнського храму тогочасного Києва. Брав активну участь у політичній боротьбі, яка розгорнулася після смерті князя Володимира. Про цього діяча є деяка інформація в «Повісті минулих літ».

Що діється в княжому палаці? Певно, Анастас наказав покласти княже тіло в труну. Не будуть же везти спочилого Володимира на санях до Києва, у церкву Десятинну. Ще й посеред літа. Адже то язичницький звичай.

Чи, може, Анастасу не до цього зараз? Йому потрібно розправитися з чаклункою Живославою.

До вух Симеона долинув гомін. Ішов натовп розправлятися з тією дівчиною. Анастасу нескладно було переконати людей, що нібито завдяки їй відьомським діянням завчасно пішов із цього світу князь.

Внутрішній голос підказував Симеону: треба відїхати, не потрапляти на очі цьому розлюченому натовпу. Він сховався за однією з хат.

З'явилися люди. У декого з них у руках були палиці. Хтось тримав каміння. «Покажемо цьому відьмацькому кодлу!», «Нам вона все скаже! Нічого не приховає!», «Прибити їй!» – лунали злісні вигуки.

Попереду натовпу їхав вершник – Анастас.

Симеон іронічно посміхнувся: хай ідуть. Що вони там застануть?..

Йому добре було видно хату Живослави. Юнак бачив, як до неї наближався натовп. Як відчинилися двері й кілька чоловіків увірвалося всередину. Але ось якийсь чолов'яга вибіг із хати, зарепетував: «Її нема!» Невдоволено загомонів натовп. Люди почали трошити дім: кидали каміння, били дрючками об стіни. Ніби хотіли зірвати зло, вивільнитися від недоброї енергії, яка накопичилася в них.

Хтось закричав: «Спалити відьомське пристанище!».

«Так. І щоб не було відьомського духу!» – вторив йому інший голос.

«Ясно, – подумав Симеон, – будуть палити». І тихцем, щоб ніхто не побачив його з натовпу, почвалав конем. Не встиг багато проїхати, як почув радісні вигуки. Обернувся. Побачив: палахкотить хата Живослави. А люд тішиться. Не забили чаклунку, то хоч відьомське майно з димом пустили.

Нарешті князівський палац. А Володимир як лежав, так і лежить на саях. Біля нього огнищанин¹ Володислав крутиться. Лик у нього червоний, наче буряк печений. Може, від випитого меду вчорашнього? Чи від хвилювань нинішніх?

– Будемо на саях везти князя? – поспитався Симеон.

– Напевно, напевно... – белькотів Володислав.

– Таке наказав учинити Анастас?

– Не знаю, не знаю...

«Що ти взагалі знаєш?» – подумав Симеон.

Час спливав. Сонце починало хилитися до вечора.

Нарешті з'явився Анастас. Лице його випромінювало невдоволення. Це зрозуміло. Не вдалося розправитися з відьмою.

– Де ти був? – злісно зиркаючи очима, запитав священник Симеона.

¹ Огнищанин – головний управитель князівських маєтків на Русі в X–XII ст. Назва посади, ймовірно, пов'язана зі словом «огнище» в значенні «вогнище, дім, дим».

«А тобі яке діло?» – ледь не зірвалося з уст Симеона. Та стримався. Байдуже промовив:

– Тут.

– Тут? – перепитав Анастас, зиркнувши з-під лоба.

– Де ж ще?

Прихована насмішка звучала в Симеоновому голосі. Але Анастас не помітив. Не до цього йому.

– Ми багато часу втратили, – промовив священник.

«Хто ж винен? – ніби питав подумки Симеон. – Невже треба було Живославу шукати?». А вголос процитував Сенеку¹:

– «...Частину часу в нас відбирають, частину викрадають, а частина витікає даремно».

Анастас махнув рукою. Мовляв: для чого ті мудрації?

Симеон міг би ще нагадати такі слова Сенеки: «...найбільшу частину життя витрачаємо ми на погані справи, чималу – на неробство, і все життя – не на ті справи, що потрібно». Та не нагадав. Нащо дратувати ще більше отця духовного?

Симеону хотілося позбиткуватися з Анастаса. А той метушився, командував, наказував: треба їхати, не баритися.

– То що – повеземо князя на санях у Київ, до церкви? – запитав Симеон.

– Звичай такий, – буркнув Анастас.

– Ховати князя-християнина як поганина?

¹ Сенека (4 р. до н. е. – 65 р. н. е.) – давньоримський філософ-стоїк, а також державний діяч.

Священник замислився. Може, досить того поганства, яке на кожному кроці підстерігає? Чи не час справжнє християнство утверджувати?

Анастас подивився на Симеона. Якесь вагання було в його погляді.

– Хоч споряди тіло по-християнськи, – докинув Симеон.

– Труну дерев'яну не будемо робити, – наче виправдовувався священник. – У церкві Богородиці для князя гріб мармуровий наготовлений. Там поховано. По-християнськи! А тіло зараз споряджу.

Симеон нагадав:

– Тіло ніхто не обмивав.

– Звісно... – хитнув головою Анастас.

Він наказав занести покійника до палацу, до мийні. Із Володимира зняли одіж, почали мити водою. Анастас читав молитву: «Владико всесвятий, Владико Христе, дай вічний спокій Василю в обителі світлій, де не буває ні болю, ні печалі, ні воздыхання, а життя безконечное. Бо Ти еси життя! Упокой померлого слугу Твого Василя в Царстві Твоєму. Ти еси Бог наш, і Тобі славу возносим, співаючи: Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині і повсякчас і во віки віків. Амінь».

Анастас помазав тіло князя мироносною олією. Це задля утішення душі покійного. І благословення.

Треба покійника вдягнути в одягу гідную. Не годиться йому лежати в лляній сорочці й портах – у тім облачинні, у якому смерть застала.

– Потребно Володимира в князівські шати одягнути, – проказав Симеон. – Покласти з ним речі, якими користався він.

– Оружжя теж покласти? – запитав Анастас.

– Звісно. Що це за князь без меча? Адже меч владу породжує.

Чи говорив Симеон усерйоз це? Чи була то насмішка? А може, так і треба: з насмішкою дивитися на наше житіє-битіє?..

Священник же сприймав Симеонові слова всерйоз. Наказав відшукати дорогу одіж князівську. І прикраси дорогії. І меча теж принесли. Поклали все те біля тіла покійника.

Після цих дійств знову поклали Володимира на сани – умитого, причесаного. Облачили його в довгу шовкову сорочку із широкими рукавами, прикрашену золотим шитвом. Оперізував її широкий шкіряний пояс, інкрустований камінням коштовним. А біля пояса – меч. Були на спочилому й порти – лляні, гарно вибілені. І чоботи – о, багато хто такі мати хотів би! І загорнуте було тіло князівське в плащ шовковий, скріплений золотою фібулою у вигляді булави.

Ото і все, що залишилося після життя могутнього владаря Русі. Чи забере він пишний одяг і оружжя в царство небесне? Хіба не зотліє одяг в могилі й меч не заіржавіє? Лиш золото й каміння коштовне позостануться серед праху.

Анастас поклав біля Володимирового тіла ікону – ту, яка висіла в князівській опочивальні. Сам колись там її повісив. Казав: обереже вона князя від усього злого. Чи оберегла?

Симеон дивився на сани, на князя в одязі дорогому. Чи пишнота не є гординею, яку осуджує

Після цих дійств знову поклали Володимира на сани — умитого, причесаного. Облачили його в довгу шовкову сорочку із широкими рукавами, прикрашену золотим шитвом. Оперізував її широким шкіряний пояс, інкрустований камінням коштовним. А біля пояса — меч. Були на спочилomu й порти — лляні, гарно вибілені. І чоботи — о, багато хто такі б мати хотів би! І загорнуте було тіло князівське в плащ шовковий...

християнство? Хоча чого дивуватися? Життя – зітка-
не з протиріч. І християнська віра – теж.

Ще дивився на ікону. Це теж протиріччя: християнська ікона – і язичницькі сани.

Тим часом Анастас молився: «Христе, воскресіння і житіє наше, душу раба Твого Василія упокой, де праведні спочивають».

– З Богом! – сказав священник. І наказав рушати.

Рушили... Повезли на саях тіло Володимирове. Десь поряд витала його душа, певно, ще не розуміючи, що сталося. Це на дев'ятий день вона розлучиться з юдоллю землею й постане перед судом Божим. А може, і не постане – через час певний перевертільється, увійде в тіло новеє.

...Сонце хилилося за горизонт. По землі повзли тіні.

Симеон і його слуга Руян їхали поряд із саньми, на яких лежав спочилий князь київський. Біля них перебував Анастас.

Їхали повільно. Адже сани по зігрітій літнім сонцем землі не бігтимуть швидко.

Може, то й добре, що так нескоро повзуть сани. Симеон не раз їхав цієї дорогою – але швидко, скавав конем. Тепер же, коли рухалися поволі, можна оглянути все навколо. Гарно тут. Ліс, що наповзає на пагорби... Видніються могутні дерева – дуби, сосни. Подекуди корені цих дерев із землі виступають – наче химери якісь. Чути спів пташок. Кує зозуля. Кажуть, можна запитати цю птаху: скільки літ залишилося жити? Вона прокує. «Чи не зробити це?» – думає Симеон. Хоча навіщо? Невже так важливо перейматися тим, скільки ти проживеш, а не тим, яким це буде життя?

– Усе має початок, – проронив Руян, – і все має кінець.

Симеон згадав слова Марка Аврелія¹. Той теж був владарем. Римським імператором! Але й – філософом.

«Час людського життя, – цитував він цього мудреця, – мить, його сутність – вічне спливання; відчуття невиразне; будова всього тіла тлінна, душа нестійка; доля загадкова; слава непевна. Одним словом, усе, що належить тілові, подібне до потоку, а що належить душі – до сновидіння й диму. Життя – боротьба й мандрівка на чужині; посмертна слава – забуття».

– Чому ж забуття?.. – заперечив Анастас. – Залишиться пам'ять про князя.

– Якщо постараяться літописці... – докинув Симеон.

– Мають постаратися, – твердо проказав священник. – Мусять добрії діяння князя описати.

– Добрі діяння... І злі, – міркував уголос Симеон. – Добро і зло – переплетені. Одне в друге переходять.

– Так, – начебто погодився Анастас, – і злі діяння потрібно описати, аби на їх тлі благії мали добрий вигляд.

Вечір переходив у ніч. Ще трохи – буде Київ.

Ні, зараз князя не відспівуватимуть. Не кликатимуть же люд уночі до церкви.

¹ Марк Аврелій (121–180) – один зі знаних представників давньоримської філософії стоїцизму. Відомий його твір «Наодинці із собою», цитати з якого тут наведено.

А завтра...

Завтра це чинитися буде.

Сани завезли в більший князівський палац. У самому осередді града столичного стояли два кам'яні палаци – один більший, інший трохи менший. Володимира понесли в його покої, поклали на ложе.

– Я почитаю над спочилим Псалтир, – запропонував Симеон.

Анастас здивовано поглянув на нього.

– У нас є люди, вони це зроблять, – озвався священник.

– Знаю, та я хочу прислужитися князю. Востанне.

Чому це запропонував Симеон? Хотів попроситися з Володимиром? Небагато часу йому довелося спілкуватися із цим правителем...

Чи, може, Симеон, зголосившись читати Псалтир над покійником, хотів відсторонитися, втекти від суєти?

Зараз Анастас перемовляється зі Святополком¹. Міркують, як діяти. Серед них і Марія, Святополкова мати. Можуть Симеона покликати... Не хотілося йти до них.

¹ Святополк – один зі старших синів князя Володимира, прозваний у давньоруських літописах Окаянним. Його матір'ю була жінка вбитого Володимиром князя Ярополка. На жаль, ім'я її невідоме. Святополк боровся за київський престол після смерті свого батька. Давньоруські літописи приписують йому різні злочинства, зокрема вбивства князів Бориса, Гліба та Святослава. Помер за невизначених обставин після того, як зазнав поразки від князя Ярослава Володимировича, втративши Київ.

«А що робить князь Борис¹? – подумав Симеон. – Невже з печенігами воює?»

Симеон читав:

«Ти не злякаєшся нічного страхіття, ні стріли, що летить удень, ні того, що підкрадається в темряві, ні напасті чи злого духу, який приходить опівдні».

Пригадалася Живослава. Це вона своїми чарами прагнула зробити Симеона безбоязним. І зробила? Принаймні йому здавалося, що страх відступив від нього. Він інакше сприймав життя, ніж це було раніше.

«Лише своїми очима будеш дивитися – і побачиш відплату грішникам», – прочитав над покійником Симеон.

Він на все дивитиметься своїми очима...

Чи побачить відплату грішникам? Може, і побачить... Але не завжди на землі злих за злоє карають.

«На тебе, – читав Симеон далі, – не найде зло, і лихоліття не наблизиться до твого поселення».

Звісно, не найде... У це Симеон вірив.

¹ Борис – син князя Володимира, народжений, як свідчать деякі давньоруські джерела, болгаринею. Схоже, це була дочка правителя Волзької Болгарії, з якою одружився Володимир. Давньоруські джерела подають Бориса як жертву підступного вбивства князя Святополка. Однак інші джерела, зокрема скандинавська сага про Еймунда, дають підстави говорити, що саме Борис захопив престол після смерті Володимира та брав активну участь у боротьбі за владу між нащадками цього князя. Вигляд це має правдоподібний, оскільки перед своєю кончиною князь Володимир передав Борису своє військо (дружину), пославши цього свого сина в похід на печенігів. Борис був канонізований православною церквою, очевидно, в 70-х роках XI ст. Вважається одним із перших руських святих.

Ніч минала в читанні Псалтиря.

Далеко за північ, коли Симеона замінили, він упав на своє ложе й заснув.

Сни дивнії снилися йому. Бачив печенігів. Неслися вони борзо степами. За ними гналося руське військо. Та вів його не князь Борис... А Живослава. Ця дівка скакала на коні, наче амазонка. Однак догнати печенігів не могла. Вони віддалялися й віддалялися – поки не зникли. Обернулась Живослава до воїв своїх – а їх нема. І ось одна вона стоїть серед степу.

Симеон прокинувся. Не хотілося гадати, що сей сон означає. Хай буде – просто сон.

Настав ранок. Погожий літній день заглядав у вікно.

Ніздрі Симеонові вловили запах печені. То Руян різав м'ясиво, краяв хліб. Слуга в нього меткий і хазяйновитий. То нічого, що йому літ немало. Майже як князеві Володимирі – зо п'ять десятків уже. Симеонові він у батьки годиться. Симеон-бо ще юнак. Однак Руян міцний. І своїм виглядом на свої літа не показує.

– Багато нині цікавого содіється, – підсміюючись, озвався слуга. – Підкріпитися треба.

Симеон охоче з'їв шматок м'яса, кавалок хліба, запив квасом. Тут знову пригадалася Живослава. Вона казала, що не варто їсти м'ясиво. Адже це тіла вбитих тварин, котрі, як і люди, мають душі. Однак Симеон не зважав на це.

– Якби ще меду, – сказав він.

– Комусь сьогодні буде з медом, комусь – ні, – підсміювався далі Руян. – Ліпші мужі владу ділитимуть.

Зміст

Розділ перший	5
де розповідається про те, як мертве тіло князя Володимира спорядили в Берестові й повезли ховати до Києва, як Симеон читав над ним Псалтир, як відспівували померлого в церкві Успіння Пресвятої Богородиці, чи то Десятинній, і хто прийшов на панахиду	
Розділ другий	22
у якому йдеться про те, що діялося відразу після поховання князя Володимира, про зустріч Симеона з єпископом Рейнберном і його слугою Ієронімом, а також про пропозицію, яку зробив Рейнберн Симеону	
Розділ третій	41
у якому бирич Ростислав розповідає про жінок і дітей князя Володимира; Симеон же обмірковує, хто з них боротиметься за престол кийвський; а Руян розкриває таємницю, чому варяжка Сігрід спалила князя Вишеслава в лазні; також тут йдеться про сон Симеона, у якому він бачить, як Володимир убив Рогволода та згвалтував Рогніду	
Розділ четвертий	73
де розповідається про нараду в князя Бориса, участь у якій брав також Симеон, і де, зокрема, воевода Вовчий Хвіст розповів, що князь Ярослав без варягів лишився; тут йдеться й про те, що Борис виставив письмово неприйнятні вимоги князю Ярославу; говориться про написання листа до князя псковського Судислава, якого Борису захотілося зробити своїм спільником	
Розділ п'ятий	90
у якому йдеться про те, що князь Борис прийняв у своїх покоях священника Анастаса й доручив йому доставити листа князеві псковському Судиславу; тут розповідається і про зустріч Предслави з Ростиславом і Симеоном та про приїзд купця Леонтія до Києва, котрий висловив свої міркування про те, як до влади в Києві прийшов князь Борис і що діятиметься далі, а також як змагатимуться нащадки Володимирові за владу	

Розділ шостий	115
де йдеться про вечірню зустріч Симеона й Предслави, про принесену ним книгу «Бджола»; а також тут Предслава розповідає про поїздку княгині Ольги до ромейського базилевса	
Розділ сьомий	129
у якому говориться про зустріч Симеона з купцем Леонтієм, який перед тим побував у Предслави, а також про ще одну нараду в князя Бориса, де йшлося про те, що чинити із деревлянським князем Святославом, а також його братом Станіславом, який має стіл у Смоленську	
Розділ восьмий	142
де розповідається про подорож Симеона на лодії Дніпром та Прип'яттю, про дружинника Радомира, який супроводжував його, а також про їхнє перебування в граді Чорнобилі та про гостини в посадника цього града Добромисла	
Розділ дев'ятий	158
у якому розповідається про подорож Симеона річками Ушею та Норинню, також тут йдеться про незвичну оповідь Радомира про княгиню Ольгу та її сина Святослава; говориться й про князя Святослава Володимировича, який сидів у граді Вручай, та про переговори з ним Симеона	
Розділ десятий	174
у якому йдеться про повернення Симеона з града Вручая до Києва, де він читав книгу Сократа «Софіст», про його розмову з князем Борисом, про намір цього князя йти війною на Святослава, а також про зникнення єпископа Рейнберна й ділову пропозицію Яроша-Ієроніма	
Розділ одинадцятий	190
де йдеться про те, що Симеон зустрівся з Предславою, яка повернула йому книгу «Бджола»; про розмову, де вони говорили натяками, звертаючись до цієї книжки; а також про те, що Симеон зустрівся з Марією, яка йому дала зрозуміти, ніби князя Володимира отруїв бирич Ростислав, який зі своїми людьми хотів посадити на київський престол князя Бориса	
Розділ дванадцятий	205
у якому розповідається про те, як військо, очолюване воеводою Вовчим Хвостом, вирушило з Києва до Вручая, аби покарати Святослава, і як по дорозі зупинялося воно в граді Чорнобилі, де Вовчому Хвосту і його ліпшим воїнам сказали, що, напевно, князь деревлянський утік; а прибувши у Вручай, вони переконалися в тому і спробували довідатися, куди він подався	

Розділ тринадцятий 216

де йдеться про те, як воевода Вовчий Хвіст зі своїм військом доганяв князя Святослава; як настигнув його в граді Звенигороді і як там Симеон зустрів Живославу та мав розмову з поганським жрецем Яромиром; говориться тут і про розмову поміж Живославою та Симеоном, де вони гадали, хто міг отруїти князя Володимира

Розділ чотирнадцятий 239

де розповідається про погоню Вовчого Хвоста за Святославом від Звенигорода аж до гір Хорватських, до річки Опір, де воевода вбив князя й наказав повертатися назад до Києва

Розділ п'ятнадцятий, 257

у якому розповідається про те, як воевода Вовчий Хвіст зі своїм військом прибув до Києва; також тут стає відомо, що новгородський князь Ярослав узяв на службу варягів і готується до походу на Київ; розповідається ще про одну нараду в князя Бориса й про нічне відвідання Симеоном Предслави

Розділ шістнадцятий 275

де йдеться про те, що до князя Бориса приїхав посол Ярош від князя Святополка і як велися переговори між ними; також там говориться, що між Симеоном та Ярошем було досягнуто домовленості про переписування книги «Ізборник царя Симеона»; говориться й про те, що Симеон знайшов собі хлопця, який здатний був її переписати; а на завершення розповідається про відвідання Симеоном Предслави, якій він розповів про переговори між Борисом і Святополком

Розділ сімнадцятий 297

у якому розповідається, що до Києва прибуло ромейське посольство на чолі з Євстафієм Воїлою; йдеться про зустріч цього високого посла із Симеоном; про поему, в якій описуються діяння Дігеніса Акріта та його батьків; про прийом ромейського посольства князем Борисом і про зустріч Євстафія з Предславою